

ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ ΚΩΤΣΙΑΣ

Στην απέναντι
όχθη

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Στην απέναντι όχθη**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Τηλέμαχος Κώτσιας
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Χριστίνα Γιατζόγλου
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χρυσούλα Μπουκουβάλα
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Μερσίνα Λαδοπούλου

© Τηλέμαχος Κώτσιας, 2009
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2009

Πρώτη έκδοση: Ιούνιος 2009, 3.000 αντίτυπα
Πέμπτη ανατύπωση: Αύγουστος 2016, 5η χιλιάδα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-960-453-540-8
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-960-496-218-1

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοΐου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

PSYCHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ ΚΩΤΣΙΑΣ

Στην απέναντι
όχθη

ΠΕΜΠΤΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΤΗΛΕΜΑΧΟΥ ΚΩΤΣΙΑ

- Περιστατικό τα μεσάνυχτα*, εκδ. Κέδρος, 1991
Το τελευταίο καναρίνι, εκδ. Κέδρος, 1995
Το τραγούδι εκείνης της νύχτας, εκδ. Κέδρος, 1998
Βροχή στο μνήμα, εκδ. Κέδρος, 2000
Τα επτά παράθυρα, εκδ. Κέδρος, 2002
Τρεις γενιές Αμερικάνοι, εκδ. Κέδρος, 2004
Τεκμήριο αθωότητας, εκδ. Κέδρος, 2007
Οι δεινόσαυροι των Αθηνών. Ταξίδι σε λάθος χώρα,
εκδ. Πατάκης, 2015

Από τις Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ κυκλοφορούν:

- Ο χορός της νύφης*, 2011
Κώδικας τιμής, 2013

Μέρος του βιβλίου γράφτηκε στο Σπίτι της Λογοτεχνίας, στις Λεύκες Πάρου.

*Στον παππού μου
Λάζο Κώτσια*

1

 Πέτρος Χαρίσης θα θυμάται για πάντα εκείνο το πρωινό του 1924, όταν επέστρεφε από την Αμερική. Τα ξερά φύλλα που είχαν σκεπάσει το μονοπάτι του δάσους έτριζαν κάτω από τα πόδια του, και το κυπρί του μουλαριού χτυπούσε ρυθμικά σε κάθε του βήμα. Η νοσταλγία άρχισε να διαλύεται φέρνοντάς του ένα γλυκό χτυποκάρδι. Το τοπίο ήταν τόσο γνώριμο...

Υπάρχουν κάτι στιγμές ταγμένες από τη μοίρα κορυφαίες, σκέφτηκε. Γραφικές ραχούλες και λαγκάδια πνιγμένα στα φθινοπωρινά χρώματα, κι ανάμεσά τους διάσπαρτα χωριουδάκια, χαμένα σ' εκείνο το περίπλοκο ανάγλυφο, τόσο μακριά από το θόρυβο του κόσμου.

Όταν αντίκρισε το χωριό του, ένιωσε κάτι κοινό με τα χελιδόνια που βρίσκουν ενστικτωδώς την περσινή φωλιά τους. Του φάνηκε πιο μικρό. Όλα είχαν μικρύνει, ακόμα κι ο κάμπος της Δρόπολης, που πρόβαλλε πλατύς και επιβλητικός. Τα ψηλά βουνά στον ορίζοντα είχαν πάρει ένα αλλόκοτο χρώμα, σχεδόν μπλε. Αναρωτιόταν αν η επιστροφή

αυτή θα ήταν η στερνή έπειτα από τόσες περιπέτειες ή, αντίθετα, θα αποτελούσε μια νέα σελίδα στη ζωή του. Ήταν τριάντα χρόνων, και η πρωινή αύρα που του γέμιζε τους πνεύμονες του το υπενθύμιζε έντονα, σαν να τον υποχρέωνε να κάνει μian ανασκόπηση της μέχρι τότε ζωής του.

Από τα δεκαεφτά του ο Πέτρος ήταν στο στρατό – πότε εθελοντής και πότε τακτικός. Είχε μπει στα Γιάννενα με τους νικητές το 1913· ένα χρόνο αργότερα βρέθηκε στο πεδίο των πιο φονικών συγκρούσεων για την αυτονομία της Βορείου Ηπείρου και στη συνέχεια στο μακεδονικό μέτωπο.

Όμως, όπου κι αν βρισκόταν, αναπολούσε τον ζεστό τραχανά του σπιτιού. Η μυρουδιά του μοσχοτρίφυλλου που έβαζε η γιαγιά στο βούτυρο είχε εισχωρήσει τόσο βαθιά μέσα του, ώστε δεν έβλεπε την ώρα να αράξει στην ειρήνη, που τόσο αργούσε να 'ρθει.

Κάποια μέρα ξαναβρήκε τον τραχανά, όχι όμως και τη γιαγιά.

Μετά την επιστροφή του από τον πόλεμο, προτού προλάβει να ξετινάξει από πάνω του τις σκόνες από τα μπαρούτια και τα ξεραμένα αίματα, η μάνα βιάστηκε να τον παντρεύσει. Είχε βάλει από νωρίς στο μάτι την Ακρίβω, την κοντούλω τη γειτόνισσα, που μόλις είχε κλείσει τα δεκαπέντε. Έτρεμε μήπως αργήσουν να τελειώσουν οι πόλεμοι και δεν την προλάβει ο γιόκας της.

Ο Πέτρος, μόλις παντρεύτηκε, αναγκάστηκε να πάρει ξανά τους δρόμους. Αυτή τη φορά για την Αμερική. Είχε βάλει

τώρα έναν καινούργιο στόχο: να ξεφύγει από τη φτώχεια και την απειλή της πείνας. Έπρεπε όμως πρώτα να αποκτήσει ένα ζευγάρι βόδια κι ένα καλό χωράφι, να εξασφάλιζε τουλάχιστον τριακόσιες οκάδες καλαμπόκι το χρόνο.

Παράτησε λοιπόν το μικρό και άγονο χωράφι σπαρμένο με στάρι στην άκρη του Ξεριά, την Ακρίβω του σπαρμένη με τον απόγονο των Χαρισαίων, δανείστηκε τα ναύλα και ξεκίνησε για το μακρινό ταξίδι πίσω από τον ήλιο.

Από Πειραιά, μέσω Νάπολης, ταξίδεψε για τη Νέα Υόρκη με ένα ιταλικό σαπιοκάραβο, μαζί με άλλους μετανάστες. Τη νύχτα δεν άναβαν φώτα από το φόβο των γερμανικών υποβρυχίων, καθώς ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος βρισκόταν ακόμη σε εξέλιξη. Τους έπιασε και τρικυμία στη μέση του ωκεανού. Τέσσερα μερόνυχτα έβλεπαν κάθε λεπτό το Χάρο με τα μάτια τους: το πλοίο, έρμαιο κυμάτων ψηλών σαν τα βουνά της Μουργκάνας, τη μια τα καβαλούσε και την άλλη χανόταν ανάμεσα στις τρομερές χαράδρες τους. Μέσα στα σκοτάδια της νύχτας νόμιζαν ότι θα περάσουν πιο ανώδυνα στον Κάτω Κόσμο. Κι όταν μια ωραία πρωία πιάσαν στεριά, ούτε που το πίστευαν. Αντί για τον Κάτω Κόσμο, αποβιβάστηκαν στον Νέο Κόσμο, εξαντλημένοι και μισολιπόθυμοι ύστερα από σαράντα μέρες ταξίδι.

Στην Αμερική ο Πέτρος γνωρίστηκε με κάθε λογής ανθρώπους, όμως δεν τον παρέσυραν ούτε οι διαφημίσεις ούτε τα πορνεία ούτε τα καζίνα. Δεν είχε μάτια για τέτοια πράγματα. Η μόνη του σκέψη ήταν να πραγματοποιήσει τους στόχους που είχε βάλει, με μια μικρή παρέκκλιση από το αρχικό του σχέδιο: θα έχτιζε και μια παράγκα δίπλα στο

χωράφι που θα αγόραζε, εκεί στην απέναντι όχθη του Ξε-
ριά, στο δρόμο για τη Σωτήρα, ενώ θα ασχολούνταν πα-
ράλληλα και με το εμπόριο. Στην Αμερική ανακάλυψε ότι
το εμπόριο αφήνει ευκολότερο και μεγαλύτερο κέρδος.
Καθώς οι πόλεμοι του είχαν διδάξει πόσο σύντομη και αβέ-
βαιη είναι η ζωή, βιαζόταν να προλάβει να πραγματοποιή-
σει όλα όσα είχε βάλει στο νου του. Γι' αυτό και δεν έκανε
είκοσι χρόνια να επιστρέψει στην Ιθάκη του όπως ο Οδυσ-
σέας. Γνώριζε καλά ότι δεν ήταν αθάνατος σαν τους αρ-
χαιούς θεούς: ήταν μόνον ο μικρότερος γιος του Αντώνη
Χαρίση από την Κατούνα, με άλλα έξι αδέρφια, όλα παν-
τρεμένα και σπιτωμένα, και μόνο αυτός, το στερνοπούλι,
ζούσε με τους γονείς του, ώσπου τους άφησε μαζί με τη γυ-
ναίκα του, κοριτσάκι δεκάξι χρόνων – πες πως τους την
άφησε υπηρέτρια.

Τα αδέρφια του πάντα ανησυχούσαν γι' αυτόν: όπου πό-
λεμος και μάχη, ο Πέτρος ήταν πρώτος. Ο ίδιος ο Θεός είχε
παρέμβει πολλές φορές για να τον γλιτώσει από τα δόντια
του Χάρου, και η μάνα του δεν ήταν σίγουρη αν έπρεπε να
τον εμποδίσει ή να τον προτρέψει να φύγει για την Αμερική
μέσα στη λύσσα των πολέμων. Το μόνο που κατάφερε ήταν
να τον παντρέψει, μπας και θυμηθεί να ρίξει κάποια φορά τα
μάτια του πίσω.

Σήμερα επιστρέφει περήφανος. Με χρήματα, με σχέδια, και
κυρίως με πόνο.

Ο αγωγιάτης που είχε προσλάβει από το Χάνι του Δελβι-

νακιού τον πήγε το πρώτο βράδυ στη Βάλτιστα, στο σπίτι της αδελφής του της Τασίας, και από κει θα ξεκινούσε την επομένη για την Κατούνα. Μισή ώρα δρόμος ήταν από τη Βάλτιστα ως την Κατούνα, αλλά ποτέ δεν τον έκαναν νύχτα: φοβούνταν τους κλέφτες που παραφύλαγαν ανάμεσα στις κουμαριές.

Ξαφνιάστηκαν οι χωριανοί στη Βάλτιστα. Χαρές, κλάματα, ιστορίες. Ο γαμπρός του κατέβηκε στο κατώ κι έφαξε αμέσως ένα βετούλι. Μαζεύτηκαν οι συγγενείς. Εκεί ο Πέτρος έμαθε τα νέα. Το θάνατο του πατέρα του τον είχε πληροφορηθεί από το γείτονά του τον Σταύρο Χρόνη, ο οποίος τον είχε ακολουθήσει στην Αμερική ύστερα από ένα χρόνο. Ο μικρός Αντώνης μεγάλωνε ώρα την ώρα, του είπε η Τασία. Είχε πάρει το όνομα του παππού, αλλά μόλις περπάτησε ο μικρός, ο Θεός απέσυρε τον πρεσβύτερο. Πέρσι πέρασε την οστρακιά και κόντεψαν να τον χάσουν, αλλά τώρα ήταν καλά. Τα σύνορα, του είπαν, είχαν παραμείνει στην Κατούνα όπως ορίστηκαν το 1914, και καθώς το χωριό βρισκόταν πάνω στο σέλωμα, είχε χωριστεί στα δυο, το μισό είχε πέσει στην Αλβανία και το άλλο μισό στην Ελλάδα. Το σπίτι τους ήταν στην Αλβανία, αλλά το αχούρι και το πηγάδι είχαν μείνει στην Ελλάδα. Τι να πει κανείς... Ύστερα οι άντρες μίλησαν για την πολιτική, για τον Βενιζέλο, το βασιλιά, τη μικρασιατική καταστροφή. Είχαν πιστέψει ότι τα σύνορα θα μετακινούνταν βορειότερα, αλλά αποδείχτηκε ότι δεν ήταν θέλημα Θεού. Έμεινε στην Αλβανία όλη η Δρόπολη. Στην Κακαβιά, είπαν, έβαλαν τελωνείο – ένα νόμιμο λησταρχείο που γυρεύει διαβατικά από τους περαστι-

κούς. Η Κακαβιά είχε πέσει στην Αλβανία, αλλά το μεγαλύτερο μέρος του κάμπου της έμεινε στην Ελλάδα. Κάτω, εκεί που σμίγουν το Ραγόζι και ο Ξεριάς, υπήρχαν πολλά χωράφια που κανένας δεν ήξερε σε ποια χώρα ανήκαν. Τα δυο ποτάμια άλλαζαν συχνά κοίτη έπειτα από κάθε μεγάλη πλημμύρα. Εκεί που έσμιγαν, πάλευαν και κουλουριάζονταν σαν φίδια που βατεύονται.

2

Από την εποχή που η Αλβανία έγινε ανεξάρτητο κράτος, το 1912, και οι Μεγάλες Δυνάμεις, που καθόρισαν τα σύνορα, παραχώρησαν σ' αυτήν τη Βόρειο Ήπειρο, την οποία διεκδικούσε η Ελλάδα, τα προβλήματα ανάμεσα στις δύο χώρες παρέμεναν άλυτα. Οι Βορειοηπειρώτες είχαν εξεγερθεί ζητώντας την ένωση με την Ελλάδα, αλλά το μόνο που πέτυχαν ήταν κάποια αυτονομία η οποία τελικά δεν τηρήθηκε. Η Ελλάδα δεν αναγνώριζε τα υφιστάμενα ελληνοαλβανικά σύνορα, μάλιστα στην ουσία δεν αναγνώριζε ούτε την ύπαρξη του αλβανικού έθνους, καθώς το ένα τρίτο του πληθυσμού, όλους δηλαδή τους χριστιανούς ορθόδοξους, τους θεωρούσε Έλληνες. Διεκδικούσε τη Βόρειο Ήπειρο, αρχικά μέχρι τον Γεννούσιο ποταμό, το απώτατο όριο της Ορθοδοξίας στην Αλβανία –πάνω από τα μισά εδάφη της δηλαδή– αλλά στη συνέχεια περιορίστηκε σε ορισμένες περιοχές του νότου της Αλβανίας, με δυο-τρεις εναλλακτικές γραμμές συνόρων, ανάλογα με το πώς γίνονταν δεκτές οι προτάσεις της από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Από

την άλλη, είχε και η Αλβανία τις δικές της διεκδικήσεις, καθώς θεωρούσε ότι υπήρχε αλβανική μειονότητα στη Θεσπρωτία, η λεγόμενη Τσαμουριά. Οτιδήποτε κι αν διαπραγματεύονταν οι δύο χώρες, η Αλβανία επικαλούνταν την αρχή της αμοιβαιότητας. Η Ελλάδα όμως, εφόσον είχε κερδίσει τα δικαιώματα της μειονότητάς της με αγώνες και τα είχε επικυρώσει με διεθνείς συνθήκες, δεν ήθελε να διαπραγματευτεί τίποτα. Τους αλβανόφωνους μουσουλμάνους της Τσαμουριάς τους θεωρούσε Τούρκους και τους ενέταξε στο πρόγραμμα ανταλλαγής πληθυσμών με την Τουρκία το 1923. Ο κλήρος των αλβανόφωνων μουσουλμάνων το δέχτηκε, αλλά ο απλός λαός δεν ήθελε να παρατήρει τις πατρογονικές εστίες. Ύστερα από έντονα διαβήματα στους διεθνείς οργανισμούς, οι αλβανόφωνοι μουσουλμάνοι αναγνωρίστηκαν ως Αλβανοί και απαλλάχτηκαν από την ανταλλαγή, όχι όμως και οι αλβανόφωνοι χριστιανοί, οι οποίοι δε διανοούνταν να θεωρηθούν Αλβανοί.

Ο Πέτρος ήξερε για τα σύνορα, μάλιστα είχε πολεμήσει το 1914 για την αυτονομία της Βορείου Ηπείρου. Αλλά τότε κανένας δεν είχε μπορέσει να συλλάβει επακριβώς το νόημά τους – οι γυναίκες ακόμα και σήμερα. Εκείνες ήξεραν ότι οι άνθρωποι χωρίζονται σε Ρωμιούς και Τούρκους, η Αλβανία ήταν μια καινούργια και κάπως δυσνόητη έννοια γι' αυτές.

Οι περισσότεροι στο χωριό θεωρούσαν ότι τα σύνορα ήταν κάτι πρόσκαιρο. Για χιλιάδες χρόνια, εκεί γύρω δεν υπήρχε τέτοιο πράγμα. Ούτε στα παραμύθια ούτε στις ιστορίες εί-

χαν ακούσει γι' αυτά. Μεσολάβησε και ο πόλεμος και τα είχαν σχεδόν ξεχάσει. Όμως στην Αμερική, στον παγκόσμιο χάρτη, ο Πέτρος είδε ότι όντως υπήρχαν σύνορα, και χάρη σ' αυτά μπορούσε να προσδιορίσει με ακρίβεια σε ποιο σημείο του πλανήτη βρισκόταν το χωριό του – ήταν ακριβώς πάνω στη διασταύρωση των συνόρων με το ποτάμι. Τα είχαν αποτυπώσει με μια τόσο χοντρή γραμμή, που θα νόμιζε κανείς ότι ήταν ένα χαντάκι χίλιες οργιές πλατύ, ενώ στην πραγματικότητα δεν υπήρχε τίποτα.

Τώρα ανυπομονούσε να δει τη μάνα του, και προπαντός την Ακρίβω με τον μικρό του γιο. Τον φανταζόταν στην αγκαλιά της σαν ένα μικρό καγκουρό. Λαχταρούσε να δει μια ενσάρκωση του εαυτού του στα πέντε του χρόνια, κατά βάθος όμως προτιμούσε να μοιάζει στην Ακρίβω. Εκείνη ήταν όμορφη, στρουμπούλω. Ο Πέτρος της τραγουδούσε: «Μάγια μ', μωρή στρουμπούλω, μάγια μου 'χεις καμωμένα». Είχε και κάτι τρόπους που τον σκλάβωναν, τον μέρευαν. Μπροστά της ένωθε σαν εξημερωμένο αγρίμι.

Δε χόρταινε να κοιτάζει τα δέντρα του δάσους: πορδαλιές –κοκκινωπές σαν φτιασιδωμένα κοριτσόπουλα–, καστανιές στα καφετιά, γράβοι, φράξα, ξεροπλάτανοι με γυμνούς κορμούς και μόνο τα πουρνάρια, με το βαθυπράσινο χρώμα τους πάντα, είχαν κάτι κοινό με τους σκληρούς πατεράδες: ποτέ δε θρόιζαν και δεν έριχναν τα φύλλα τους να ξεγυμνωθούν μπροστά στα άλλα δέντρα. Αυτό όμως που γοήτευε πάντα τον Πέτρο ήταν οι κουμαριές, καταπράσινες χειμώνα-καλοκαίρι, και τώρα το φθινόπωρο τα κούμαρά τους έλαμπαν με ένα έντονο κόκκινο, σατανικό. Οι χωριανοί τα

μάζευαν για να βγάλουν ρακί, και η κοκκινάδα αυτών των καρπών έστελνε τους μεθυσμένους για τρία μερόνυχτα σε έναν κόσμο γεμάτο παραληρήματα.

Η γιαγιά του Πέτρου, η μαλέκω*-Θεριάνω, ήταν ενενήντα πέντε χρόνων όταν προσπάθησε να τον πείσει να μη βάλει στο στόμα του αυτό το σιχαμερό ποτό. Του έλεγε ξανά και ξανά ότι το κουμαρίσιο ρακί βάζει φωτιά στα μυαλά των ανθρώπων και τους κάνει να βλέπουν κολασμένα όνειρα, με σατανάδες, με ξωτικά και νεράιδες, με βρικόλακες και καλικάντζαρους. Του απαρίθμησε τόσους κινδύνους, που ο Πέτρος δεν έβλεπε την ώρα να το δοκιμάσει. Ήθελε κι αυτός να μπει σ' εκείνον τον φανταστικό κόσμο, έστω και προσωρινά, με μια κρυφή, και μάταιη, ελπίδα ότι ίσως κατάφερνε να θυμηθεί, όταν ξεμεθούσε, προς τα πού βρίσκεται ο δρόμος της ευτυχίας που ο Θεός δείχνει στον άνθρωπο μόνο πάνω στο μεθύσι. Του έλεγε ακόμα ότι όσοι πίνουν αυτό το ρακί, αντί να γίνονται παλικαράδες και μάγκες, γίνονται ρεζίλι, κι ότι κάθε χρόνο, ανάλογα με το φεγγάρι, αν βρισκόταν δηλαδή στη χάση ή στην πιάση, ή αν είχε πανσέληνο με βροχή και ποτίζονταν οι κουμαριές, αλλά και ανάλογα με τις τουφεκιές των κλεφτών που είχαν τα λημέρια τους μέσα στο δάσος, έπαιρναν και τα κούμαρα διάφορες ιδιότητες. Πριν από κάτι χρόνια, όλη την άνοιξη φυσούσε ηλιώτης, ανατολικός άνεμος, και μόλις οι άντρες έπιναν απ' αυτό το ρακί, άναβαν, ένιωθαν ξαφνικά γενναίοι· τους κυρίευε το πάθος να απελευθερώσουν το ρωμαίικο, μέχρι που τον επόμενο χρόνο οι

---

* Γριά.

βροχές ήρθαν βόρειες, με νερόχιονο, και οι άντρες, καθώς μεθούσαν, ένωθσαν ρίγος, ζητούσαν να κλείνουν τις πόρτες για να μη γυρίζει ο αέρας τον καπνό στο τζάκι, σκεπάζονταν με τις βελέντζες, έριχναν κούτσουρα στη φωτιά, και ζέστα δεν έβρισκαν. Οι γυναίκες τούς έβραζαν φλαμούρι, τους πότιζαν χαμομήλι, χαμοσφάκι,* ακόμα και παπαρούνα, μέχρι που τους έπαιρνε ο ύπνος και ροχάλιζαν, κι ας είχε πάει γιόμα και τα βόδια περίμεναν ζεμένα στο χωράφι.

Ο Πέτρος μόνο μια φορά είχε πιει κρυφά απ' αυτό το σατανικό ποτό κι ύστερα πήγε στην αχυροκαλύβα να κοιμηθεί. Αλλά δεν μπόρεσε να καταλάβει πώς είχαν ποτιστεί οι κουμαριές εκείνη τη χρονιά και τι φεγγάρι ήταν όταν έβρεξε, γιατί είδε κάτι περίεργα όνειρα που ντρεπόταν να τα ομολογήσει: πως οι γυναίκες χόρευαν ξεβράκωτες στο αλώνι, πως οι κοπελιές τον γαργαλούσαν, του έβγαζαν τα ρούχα, έκαναν κωλοτούμπες μαζί του μέσα στο άχυρο, κι αυτός έχωνε το κεφάλι του ανάμεσα στα σκέλια τους, εκεί που βρομούσε. Μάλλον εκείνες τις κουμαριές τις είχαν κατουρήσει οι κλέφτες.

Το Ραγόζι κελάρυζε στη στενή του κοίτη ανάμεσα στα πλατάνια. Κάποιο αγριογούρουνο διέσχισε βιαστικά το ποτάμι κάνοντας θόρυβο μέσα στα ξερά πλατανόφυλλα. Από την άλλη πλευρά του λόφου, την αλβανική, ο Ξεριάς δεν είχε φέρει ακόμη νερό. Τα χαλίκια άσπριζαν ανάμεσα στις στροφές του στον πράσινο κάμπο κι έκαναν την κοίτη να μοιάζει με σκε-

---

* Φασκόμηλο.

λετό δεινοσαύρου. Ο κάμπος απλωνόταν απ' τις δυο όχθες του Ξεριά, πολύχρωμος χειμώνα-καλοκαίρι. Κοιτάζοντας από ψηλά, από την Κατούνα, εύκολα μπορούσε να διακρίνει κανείς τις ζημιές που προκαλούσε στον κάμπο ο Ξεριάς όταν ξεχειλίζει μανιασμένος. Σε μερικά σημεία τον είχε ξεπλύνει μέχρι που είχε βγάλει στην επιφάνεια τα κατάσπρα χαλίκια, σε άλλα είχε δημιουργήσει λεπτές αμμούδες, και μόνο λίγη γη είχε μείνει για να καλλιεργηθεί. Σε όλη την άγονη επιφάνεια είχαν φυτρώσει πλατάνια επουλώνοντας τις ζημιές του ποταμού. Γι' αυτό και το τοπίο φάνταζε σαν μωσαϊκό από χωράφια, χαλικαριές και πλατανιές, που το φθινόπωρο κάλυπταν με τα φύλλα τους την άγονη γη όπως οι αλοιφές ένα δέρμα γεμάτο εγκαύματα.

Στην απέναντι όχθη του Ξεριά, δίπλα στο μικρό χωράφι του Πέτρου, ανάβλυζε από την κουφάλα ενός πλατάνου νερό πεντακάθαρο και κρύο, που δε στέρευε ούτε στα μέσα του Θερτή.* Από κει περνούσε ο δρόμος για τη Σωτήρα και τα άλλα χωριά της Άνω Δρόπολης, φιδογυρίζοντας ανάμεσα στους όχθους των χωραφιών και στην πλατανιά. Οι αγωγιάτες των караβανιών, αλλά και άλλοι, χωριανοί συνήθως που πήγαιναν τα αλέσματα στο μύλο του Ιωακείμ, σταματούσαν στον πλάτανο για να ξεδιψάσουν, να γεμίσουν τα παγούρια τους και να ποτίσουν τα ζώα.

Ακριβώς σ' εκείνο το σημείο, στην άκρη του χωραφιού του, σκόπευε ο Πέτρος να φτιάξει μια παράγκα. Εκεί το ποτάμι πλάταινε και ήταν ρηχό, γι' αυτό και χρησίμευε ως πέρασμα

---

* Ο Ιούνιος.

για όσους ήθελαν να πάνε απέναντι, στην Πέπελη και στο Μοναστήρι της Αγίας Τριάδας. Το μέρος αυτό θα μπορούσε να γίνει κομβικό αν κατάφερνε ο Πέτρος να φαρδύνει λιγάκι το δρόμο σε ορισμένα σημεία, ώστε να είναι κατάλληλος και για αυτοκίνητα.

Όταν χτίστηκε η γέφυρα του Ξεριά λίγα χιλιόμετρα παρακάτω, στο δρόμο από τα Γιάννενα προς το Σκάλωμα των Αγίων Σαράντα και το Αργυρόκαστρο, ο τόπος άρχισε να ζωντανεύει. Οι άνθρωποι ξεφόρτωναν σε κάποιο σημείο τα εμπορεύματα και τα μετέφεραν με ζώα στα χωριά τους. Τώρα το αυτοκίνητο γινόταν το νέο μεταφορικό μέσο, κι απ' όπου περνούσε ο δρόμος, η γη έπαιρνε αξία.

Η μάνα ξαφνιασθηκε όταν είδε το γιο της. Πέταξε καταγής τον κουβά, κρεμάστηκε στο λαιμό του, έκλαψε, μοιρολόγησε τον άντρα της: «Σήκω, Αντώνη, να δεις το γιόκα σου, που έρχεται καζαντισμένος!»

Κι ύστερα έλαμψε η χαρά ανάμεσα στα δάκρυα, κι η μάνα έβαλε μπρος να τον περιποιηθεί.

Το σπίτι χωρίς άντρα ήταν σαν καράβι δίχως καπετάνιο. Είχαν μείνει δυο γυναίκες μόνες, νύφη και πεθερά. Έσπερναν λίγο καλαμπόκι, βαστούσαν λίγα γίδια και την αγελάδα. Όπως τα είχε αφήσει ο Πέτρος.

Η μάνα φλυαρούσε όλο χαρά και δάκρυα.

Η Ακρίβω πλησίασε και τον φίλησε συγκρατημένη. Ντρεπόταν, όπως τότε που ήταν αρραβωνιασμένοι. Τον κρυφοκοίταζε. Της φαινόταν ξένος. Στα τόσα χρόνια που έλειπε, είχε

αλλάζει αρκετά, ήταν αγνώριστος, από νεαρός είχε γίνει σωστός άντρας. Φορούσε και κάτι περίεργα ρούχα, και για μια στιγμή η Ακρίβω αναρωτήθηκε τι καιρό είχαν αυτή την εποχή στην Αμερική. Γιατί, καθώς λένε, όλα σ' εκείνη τη χώρα είναι ανάποδα: όταν εμείς έχουμε μέρα, αυτοί έχουν νύχτα. Ίσως αυτόν τον καιρό να είχαν Αποκριές. Όταν τον ρώτησε η Ακρίβω, ο Πέτρος της εξήγησε πως αυτά τα ρούχα φοράνε στην Αμερική. Είχε κι εκείνη τη θηλιά στο λαιμό, τη γραβάτα – ένα κόκκινο πλατύ σκοινί με κόμπο. Στην τσέπη του γελεκιού του είχε και ρολόι με χρυσή αλυσίδα. Τι όμορφος που ήταν! Ζωγραφιστός. Και ήταν ο άντρας της! Δεν είχε δει πιο ωραίο άντρα στη ζωή της. Αυτή είχε γνωρίσει τότε ένα ηλιοκαμένο αγόρι, με μαύρα διμιτένια ποτούρια* και χέρια γεμάτα κάλους από το αλέτρι.

Ο μικρός Αντώνης δεν τον πλησίαζε, παρόλο που ο πατέρας του τον σήκωσε ψηλά και τον έφερνε γύρα. Ήταν ένας ξένος άντρας που είχε εισβάλει ξαφνικά στο σπίτι τους. Και μόνον όταν ο Πέτρος άνοιξε τα μπαούλα και γέμισε ο οντάς με δώρα, ο μικρός θάρρηψε. Μαύρα ρούχα και άσπρη μεταξωτή μονέτρα** για τη μάνα, διάφορα υφάσματα, βελούδα, κασμίρια, λινά, μεταξωτά για την Ακρίβω. Έφερε δωράκια και στα αδέρφια του και στις νυφάδες: παπούτσια, πουκάμισα, κάλτσες, φανέλες. Τον μικρό Αντώνη τον έντυσε ναυτάκι.

Το βράδυ, όταν πήγαν για ύπνο, η Ακρίβω ψιθύρισε δι-

---

* Μάλλινα χειροποίητα παντελόνια σαν βράκες.

** Μαντίλι κεφαλής.

στακτικά στον άντρα της: «Μη μου κολλήσεις καμιάν αρρώστια, φούλη* μου. Είναι λοβές** οι Αμερικάνες».

«Μη σκιάζεσαι», την καθησύχασε εκείνος. «Δεν πήγα με άλλη γυναίκα».

Η Ακρίβω τον κοίταζε δύσπιστα. Έξι χρόνια στην Αμερική τι έκανε! Άντρας ήταν! Εκεί, λένε, οι γυναίκες είναι χύμα. Αλλά έτσι του πάει να πει. Τουλάχιστον ας μην το καυχιέται στον κόσμο. Για την Ακρίβω, αρκούσε που τη θυμήθηκε και ξαναγύρισε κοντά της.

Στο χωριό άρχισαν να τον σχολιάζουν. Να αφήσει ο προκομμένος τα καλά του κόσμου και να γυρίσει εδώ, μέσα στις κουμαριές! Τον έδωσε η Ακρίβω από τη βρακολινιά της. Οι άντρες επιστρέφουν από την Αμερική μόνον όταν γεράσουν, όταν έχουν αλλάξει ντουζίνες γυναίκες, κι ύστερα έρχονται να θυμηθούν εκείνη που την πληρώνουν μια ζωή για να τους γηροκομήσει.

Ο Πέτρος δεν έδινε πεντάρα για τα σχόλια. Ξεκίνησε αμέσως τις δουλειές του. Πλήρωσε ζευγίτη να οργώσει το χωράφι κι άρχισε να επισκευάζει το σπίτι. Έβαλε μαραγκούς να ταβανιάσουν την κάμαρη, πετράδες να στρώσουν την αυλή και να χτίσουν πελεκητή εξώπορτα. Στο ταβάνι έφτιαξαν σκαλιστό αφαλό και γύρω γύρω κορνίζα. Στην εξώπορτα οι μαστόροι πελέκησαν σε μια πέτρα πάνω δεξιά τα αρχικά: Π.Χ. 1925.

Ήρθαν καλαϊτζήδες από τα χωριά της Μουργκάνας και

---

* Τρυφερή έκφραση.

** Βρόμικες.

γάνωσαν όλα τα μπακιρικά του σπιτιού: ταψιά, κατσαρόλες, χουλιάρια, μαστραπάδες, μπρίκια. Ο Πέτρος παρήγγειλε τραπεζί και καρέκλες, και δεν έτρωγαν πια στο σοφρά, αν και η μάνα δυσκολευόταν να καθίσει στην καρέκλα και πολλές φορές έτρωγε καταγής.

Η Ακρίβω ποτέ δεν είχε φανταστεί ότι θα διαφέντευε τέτοιο σπίτι. Οι γειτόνισσες ζηλεύανε. Ο Πέτρος αγόρασε και κρεβάτια. Τις πρώτες μέρες οι γυναίκες δεν μπορούσαν να κοιμηθούν πάνω στο σομιέ, ένιωθαν όλη νύχτα το σώμα τους να αιωρείται και πετάγονταν τρομαγμένες.

Ωστόσο, παρ' όλη την αστάθεια του κρεβατιού, με έναν αναζωογονημένο έρωτα, μεθυστικό από τις ταλαντώσεις, η Ακρίβω έμεινε αμέσως έγκυος.

Ο Πέτρος Χαρίσης θα θυμάται για πάντα εκείνο το πρωινό του 1924, όταν επέστρεφε από την Αμερική. Τα ξερά φύλλα που είχαν σκεπάσει το μονοπάτι του δάσους έτριζαν κάτω από τα πόδια του, και το κυπρί του μουλαριού χτυπούσε ρυθμικά σε κάθε του βήμα. Αναρωτιόταν αν η επιστροφή αυτή θα ήταν η στερνή έπειτα από τόσες περιπέτειες ή, αντίθετα, θα αποτελούσε μια νέα σελίδα στη ζωή του.

Κάπως έτσι, κοντά στα βουνά της Μουργκάνας, στα σύνορα Αλβανίας και Ελλάδας, ο Πέτρος Χαρίσης κάνει το καινούργιο του ξεκίνημα. Εκεί, στην όχθη του Ξεριά, αποφασίζει να χτίσει μια παράγκα γύρω από την οποία στη συνέχεια θα αναπτυχθεί το κέντρο του νέου χωριού. Η φαμίλια του αβγαταίνει, το ίδιο και η περιουσία του, ώσπου τα σύνορα που είχαν χωρίσει το χωριό στα δύο έκλεισαν. Ο Πέτρος Χαρίσης θα θεωρείται πλέον Αλβανός πολίτης. Και η ζωή του, όπως την ονειρευόταν, δε θα είναι ποτέ πια η ίδια.

Πολιτικές συγκρούσεις, εθνικοί κατατρογεμοί, διαψεύσεις προσδοκιών, υποθέσεις κατασκοπείας που διαπλέκονται με προσωπικές ιστορίες, ζωές και όνειρα κομμένα στη μέση, οικογενειακά δράματα, όλα ρίχνουν φως σε μια σκοτεινή ιστορική περίοδο τριάντα πέντε χρόνων.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧΗΣ. 07544

ΓΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ ΜΕ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ